

Марина ВОЛОЩУК

БОРОТЬБА МІХАЯ ВІТЯЗУЛА ЗА ОБ'ЄДНАННЯ ДУНАЙСЬКИХ КНЯЗІВСТВ НАПРИКІНЦІ XVI СТ.

В статті автор розглядає особливості конфлікту, пов'язаного з конфронтацією та боротьбою за Молдавське князівство Міхая Вітязула. Крім того, автор висвітлює боротьбу Міхая за об'єднання трьох Дунайських князівств під своєю зверхністю на широкому міжнародному тлі і дипломатичних пріоритетах, які склалися у Центрально-Східній Європі в кінці XVI ст. В даній публікації також аналізуються причини, котрі дозволили господарю Валахії на короткий час досягти своєї мети.

Ключові слова: Молдавія, Валахія, Трансильванія, Михай Вітязул, Федор Іванович, Єремія Мовіле, антиосманський союз, Габсбурги, Священна Ліга, битва під Келугеренами.

Марина ВОЛОЩУК

БОРЬБА МИХАЯ ВИТЯЗУЛА ЗА ОБЪЕДИНЕНИЕ ДУНАЙСКИХ КНЯЖЕСТВ В КНЦЕ XVI В.

В статье автор рассматривает особенности конфликта, связанного с конфронтацией и борьбой за Молдавское княжество Михая Храброго. Кроме того, автор освещает борьбу Михая за объединение трёх Дунайских княжеств под своей властью на широком международном фоне и с учётом ряда дипломатических приоритетов, которые сформировались в Центрально-Восточной Европе в конце XVI ст. В данной публикации также анализируются причины, которые позволили господарю Валахии на короткое время достичь своей цели.

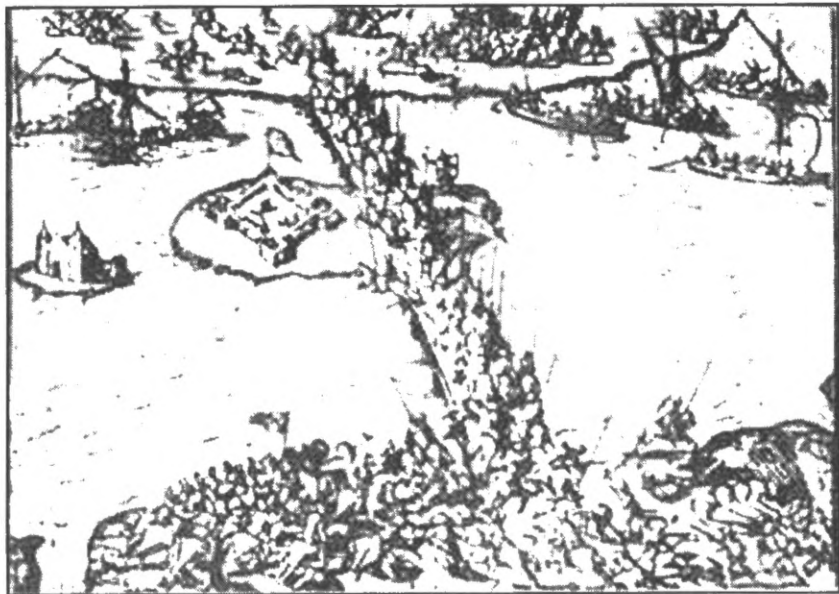
Ключевые слова: Молдавия, Валахия, Трансильвания, Михай Храбрый, Фёдор Иванович, Еремия Мовилэ, антиосманский союз, Габсбурги, Священная Лига, битва под Келугеренами.

Maryna WOLOSCHTSCHUK

KAMPF VON MICHAJ VITJAZUL FÜR DIE VEREINIGUNG DER DONAUFÜRSTENTUMER AM ENDE DES XVI. JAHRHUNDERTS

In diesem Artikel untersucht Autor die Besonderheiten des Konfliktes, die mit der Konfrontation und dem Kampf für das moldauische Fürstentum verbunden sind. Außerdem sieht der Autor den Widerstand des walachischen Herren Mihaj Vitjasul für die Vereinigung von drei Donaufürstentümern unter seiner Herrschaft im geopolitischen Kontext auf dem breiten internationalen Hintergrund. In dieser Publikation wurden auch die Hauptgründe gezeigt, die für Mihaj den Tapferen während seines Lebens die Verwirklichung des Ziels ermöglicht haben.

Stichwörter: Moldavija, Valachija, Transil'vaniya, Michaj Vitjazul, Fedor Ivanovytsch, Jeremija Movile, antiosmanische Allianz, Gabsburger, die Heilige Liga, Schlacht unter Kelugerenj.

Мал. 2. Битва під Джурджиу влітку 1594 р. між валаським військом під командуванням Міхая Вітязула і турками. Естамп тієї епохи з *Pannoniae Historia Chronologica*.

тогочасні писемні джерела з поданням змістовних авторських коментарів та визначається концептуальна позиція дослідника стосовно описуваних історичних подій. Зрозуміло й цілком природно, що домінують в означеній проблематиці (вивчення особливостей володарювання Міхая) румунські історики. Зокрема, можна виділити змістовні праці вчених другої половини XIX–XX ст.: А. Ксенопола [16], Ал. Гонци [9], І. Іонашки [10], П. Панаїтеску [12], Н. Белческу [6]. Цікавим трактуванням воєнно-політичного протистояння і тієї міжнародної ситуації, яка склалася наприкінці XVI ст. у придунайському регіоні за врядування Міхая Вітязула, відзначилися публікації Шт. Стефенеску [15], Шт. Пашку [13] та І. Кречюна [8].

На наукову увагу в даному контексті заслуговують також роботи І. Корфуса [7], Н. Йорги [11] та І. Сирбу [14]. Окремо необхідно згадати об'єктивний аналіз і характеристику тих подій з точки зору їх сприйняття українським козацтвом, які подає у своїй класичній „Історії України-Руси“ М. Грушевський [5]. Цінні факти про участь козаків у воєнних кампаніях Вітязула повідомляє й сучасний канадський історик українського походження Л. Винар [4]. Джерела (грамоти, офіційні документи, угоди, постанови, накази) з окресленої теми містяться у відповідних збірках під редакцією Н. Йорги [2], С. Турку [3], І. Корфуса [1].

Як відомо, з початком бойових дій (одне з перших зіткнень – битва 1594 р. під Джурджиу; див. мал. 2) у війну проти Туреччини вступили

Міхай Вітязул і князь Трансільванії Сигізмунд Баторі (1588 – 1598; син Криштофа Баторі). Захоплення польськими військами Молдавії і посилення там позицій їхнього ставленика Єремії Мовіле (1595-1600; 1600-1606) погіршили становище антитурецької коаліції. Молдавія, розташована між Україною і Трансільванією, опинилась у складній ситуації. Польський уряд і молдавський господар перешкоджали переходу українських козаків через Молдавію до Валахії. Однак останніх це не зупиняло: вони продовжували споряджати і відправляти туди нові загоны, які під керівництвом Міхая Вітязула допомагали йому вести антитурецьку боротьбу. Католицький архієпископ зі Львова з приводу цього з роздратованістю повідомляв: „... недолуга Русь (Московія – М.В.) тримає сторону Міхая“ [7, с.63].

Відомо, що 7 березня 1595 р. Міхай надіслав офіційного листа до запорожців із запрошенням об'єднатися з його військом для спільної боротьби проти турків. „Якщо ж твоя милість, – звертався він до запорозького гетьмана Коші (за припущенням Л. Винара цим гетьманом міг бути Саміїло Кішка [4, с. 229]), – не схочеш виконати моє прохання, викладене у листі, тоді прошу ... не забороняти прийти до мене тим, хто виявив би бажання прибути в мою країну“ [7, с.71]

1 червня 1595 р. Міхня II Турчітул, колишній господар Валахії (1577-1583; 1585-1591), писав з Відня (де зі своєю великою армією, зібраною проти Міхая, чекав на перехід через Дунай з Туреччини) до свого сина та матері, котрі перебували у Венеції, щоб вони прибули ближче до Рагузи та мовчали про написане в листі [11, с.69]. Зрештою, подальші військові дії обернулися проти Міхні. У секретній інструкції від англійського консула зі Стамбула повідомлялося, що турецький султан Мурад III (1574-1595) збирається захопити Валахію, а згодом і Трансільванію з Молдавією. Натомість Міхня не припиняв писати хвалькуваті листи про наявність партизанів у країні [6, с.62].

Міхай, чії відносини з Трансільванією на той час різко погіршилися (Сигізмунд вимагав виконання договору, який ставив Міхая у васальну залежність від володаря Трансільванії), погодився на переговори з турками. 7 січня 1595 р. султан Мустафа I (1591-1639) видав фірман, який підтверджував його права на престол Валахії [10, с.142], внаслідок цього на Дунаї склалася загрозлива ситуація. Очікувалось, що наступного року турки розпочнуть наступ свого війська через Молдавію, звідки зможуть погрожувати країнам Центрально-Східної Європи та Московії. Проте очікуваний (з точки зору стратегічних перспектив) театр воєнних дій мав і свої недоліки.

По-перше, Австрія до того часу не досягла будь-яких суттєвих успіхів у боротьбі з турками, а отже, існувала серйозна загроза того, що при появі на Дунаї армії московського царя Федора Івановича (1584-1598; останній представник династії Рюриковичів), австрійці негайно спробують “скинути” основний тягар війни на нього. По-друге, навіть у випадку активного наступу Австрії, для з'єднання армій двох союзницьких країн був необхідний певний час. З огляду на практичну доцільність і тактичну перспективу, було би

безглуздо йти на Дунай, залишаючи у себе в тилу Кримське ханство, котре, як відомо, перебувало в руслі зовнішньої політики Османської імперії.

Однак на московського царя чинили величезний тиск союзники по Священній Лізі й численні представники православних народів Балкан, які благали про допомогу, граючи, в першу чергу, на почуттях релігійно-етнічної єдності. Формувалося „тло”, на якому майбутні події інтерпретувалися таким чином: навіть появи союзницьких військ буде достатньо, щоб турецьке панування було миттєво зметено загальним повстанням змучених кабалою сербів, чорногорців, болгар, волохів і молдаван. Дане припущення, тим не менш, має під собою й певні історичні реалії: ще в 1576 р. венеціанський посланець в імперії Османа писав: ”З двох причин султан побоюється того, що всі народи Болгарії, Сербії, Боснії, Мореї, Греції вельми віддані Великому князеві (тобто царю Московії – *М.В.*), з яким їх єднає віросповідання, і цілком готові взятися за зброю, щоб звільнитися від турецького рабства” [8, с.215].

Одночасно готувалося й повстання у Болгарії на чолі з Тодором Баліном з Нікополя, в якому взяли участь окремі крупні землевласники-болгари, вище духовенство на чолі з Тирновським митрополитом Діонісієм Ралі, представники купецької та ремісничої верхівки міст Північної Болгарії. Організатори встановили зв'язки з патріархом Константинопольським Феофаном I (1595 р.), волоським воєводою, імператором Священної Римської імперії Рудольфом II (1576-1612) і московським царем Федором, на якого покладали особливі надії. Центром повстання повинна була стати колишня столиця Болгарії – Тирново. Було обумовлено, що повстання розпочнеться навесні 1595 р. з переходу через Дунай військ Федора і Міхая [12, с.253].

Проте головна роль відводилася Дунайським князівствам. Їхнє географічне розташування відкривало шлях на Балкани. В кінці 1594 р. Міхай Вітязул відрядив до Москви послів, з якими цар підписав союзницький договір [12, с. 326]. У випадку наступу Московії на Туреччину Міхай зобов'язувався підтримати військом (див. мал. 3-А й 3-Б) Федора Івановича, організувати повстання сербів і болгар, надати союзникам допоміжний 30-тисячний корпус, забезпечити армію продовольством. У майбутньому передбачалося, що Валахія стане незалежною державою.

У березні 1595 р. Московія та Валахія уклали аналогічний договір з молдавським господарем Штефаном VIII Резваном (господар Молдавського князівства з весни до серпня 1595 р.). Згідно з угодою Молдавія, звільнена від влади Туреччини, стане в нових розширених кордонах спадковим князівством Резвана під протекторатом Москви. Угоди також уклали з представниками сербів, болгар і чорногорців. Вони обіцяли Федору допоміжні війська у кількості 20 тис., допомогу продовольством і надання розвідувальних даних про дії турок [8, с.246]. Усе це обіцяло великі геополітичні перспективи. Отже, перемога здавалася цареві легкодосяжною завдяки підтримці Молдавії, Валахії, Сербії, Болгарії, Чорногорії тощо. Вже взимку 1595 р. почалося перекидання військ.

Мал. 3-А. Воїн валаської кавалерії кінця XVI ст. Амстердам. 1601 р.

Головною ударною силою передбачалося зробити сформовану на території Брацлавщини московську армію. Її чисельність становила 37 тис. вояків і, за планом, вона повинна була, зайнявши Молдавію, з'єднатися з військом Польської Корони, яке, за даними джерел, нараховувало 33500 осіб. Таким чином, поперше, чисельність ударної армії досягла б 70 тис. чол., що, включаючи обіцяні молдавський і валаський контингенти, було цілком достатньо для успішного вторгнення у турецькі володіння; а, по-друге, увійшовши у Валахію, це посилене військо мало завдання вийти до Дунаю ще до підходу турецької армії, форсувати його і прийти на допомогу повсталим болгарам.

Мал. 3- Б. Валаський піхотинець кінця XVI ст. Амстердам, 1601 р.

Кампанію 1595 р. розпочав Штефан Резван, який зі своїм 7-тисячним військом, посиленням 10 тис. наданих йому у підмогу козаків, вирушив 1 березня у Буджак з метою знищити це „гніздо шершнів, заселене розбійницькою татарською ордою“ [10, с.181]. 5 березня загони Резвана розгромили під Аккерманом (нині – Белгород-Дністровський) спільно зібрані сили буджацьких татар, після чого знищили саму „резиденцію” орди. Однак на початку квітня у невеликій фортеці на правому березі Дністра на них напав калга-султан Фети-Гирей з буджацькими татарами і 10-тисячною кримською ордою, яка через захоплення московитами Перекопу не могла повернутися до Криму. Бій закінчився перемогою татар.

Розбиті війська Резвана відступили під прикриттям обозу до Яс. 15 квітня молдавська армія форсувала Дністер і вступила на терен Молдавії. Щоправда, невдовзі з'ясувалось, що обіцяні Резваном запаси провіанту заготовлено у недостатній кількості, та й сама армія господаря була невеликою. Цар Московії Федор, розраховуючи на домовлену підтримку Міхая Вітязула і підхід польського підкріплення, зі свого боку, продовжив рухатися на Дунай [12, с.243].

Узявши на шляху, після триденної облоги, турецьку фортецю Браїлу, союзницькі війська 17 травня увійшли на землі Валахії. Однак Королівство Польське своєї першопочаткової обіцянки не виконало. Воно повинно було виставити 4000 гусар, 12500 – воїнів важкоозброєної кавалерії, 4000 – легкої кінноти, 9000 – піхоти і 3000 – драгун. Сенат несподівано затягнув виділення на потреби союзницької армії необхідні 33500 ставок грошового забезпечення і, зрештою, виділив лише 1000 гусар, 3000 кавалеристів, 1500 вояків легкої кавалерії, 1500 драгун та 500 піхотинців [2, с.216].

Таким чином, разом із королівським кварцяним військом на посилення армії царя Федора замість очікуваних понад 30 тис. чоловік, прибув лише 10-тисячний корпус [16, с.166]. Проте Міхай, хоча й провів мобілізацію, однак валаська армія налічувала лише 15 тис. чоловік [6, с.197]. Через затримку в Молдавії союзницьких військ турки встигли провести мобілізацію своїх військових сил, і в перших числах червня до Дунаю підійшла 60-тисячна турецька армія, яка стала табором у Силістрії [14, с.245].

У турецькій столиці знали, що 23 березня 1595 р. Міхай Вітязул вирушив з Валахії у супроводі добре озброєного війська проти Єремії та сина Міхні, котрі так само з військом перебували у Молдавії. Разом з тим необхідно відзначити, що у польському війську, яке допомогло Єремії розбити Резвана, перебували брати-біженці правителя Трансильванії – Штефан та Андраш Баторі [8, с.109]. Міхай Вітязул, зі свого боку, маючи на меті створення єдиної Дунайської держави, готувався до рішучих дій. У першій великій битві проти турецької армії під Келугеренами 23 серпня 1595 р. наймані підрозділи козацької кінноти були розташовані у другому ешелоні валаського війська. Захопившись переслідуванням, турки не встигли перегрупуватися для зустрічного бою і потрапили під нищівні удари союзників. Рукопашний бій був настільки запеклий, що в Кантакузинському літописі повідомляється з цього приводу: „І багато було пролито крові, до того, що й вода змішалась із кров'ю” [15, с.315].

Відступ турків відбувся настільки безладно, що скоріше нагадувала у втечу. Тим часом господар Міхай, перегрупувавши свої підрозділи, подав сигнал до загального контрнаступу й особисто повів кінноту в атаку на правий фланг турецького війська. Серед турецьких частин почалася загальна паніка: „Закликавши Бога, я вступив з ними в бій, – писав про Келугеренську битву у своєму листі тосканському герцогу Міхай, – який тривав цілий день і в котрому ми завдали туркам, на сором Синану-паші, великих втрат“ [1, с.97]. наступною рішучою перемогою господаря стала битва під Тирговіште у жовтні 1595 р. (див. мал. 4).

Мал. 4. Битва під Тирговіште у жовтні 1595 р. між валахами (в союзі з трансільванцями) на чолі з Міхаєм Вітязулом та османами. Естамп цієї епохи з *Pannoniae Historia Chronologica*.

13 лютого 1596 р. агент Штефана Баторі, угорський вчений Гашпар Бойті Вереш, склав листа, в якому підбурював воєводу до заколоту проти згаданого імператора з династії Габсбургів, Рудольфа II; останній перебував на той час у Празі. Молдавський воєвода пообіцяв не розривати миру з турками. Момент був вибраний вдало: імператор сидів із поштою у Празі, а війська, у свою чергу, були збурені тим фактом, що у них відібрали права та привілеї, котрі вони щойно повернули собі. Лист потрапив до урядової канцелярії і набув розголосу, в результаті чого Австрія офіційно звернулася по допомогу до Угорщини. В листі також зазначалося, що Штефан Баторі прийшов у Молдавію з турками, татарами, поляками, волохами та збирає військо з метою напасти на Трансильванію [6, с.63].

Обмін листами відбувався у той час, коли Сигізмунд змушений був залишатися при дворі Габсбургів перед візитом венеціанського консула, якому доповіли, що нунції, представники Римської курії, виявили бажання відмовитися від православної Молдавії як об'єкту для своєї місіонерської діяльності, тим більше, що в означену епоху вона відігравала роль своерідної „буферної” зони між Московським царством (католицька Польща, зрозуміло,

до уваги місіонерами не бралася) та Османською імперією. Зрештою, під кінець перемовин сторони дійшли наступної згоди: обидві зобов'язувалися сплачувати князю своєрідне „відшкодування” по 24000 талерів щомісячно протягом півроку [6, с.277].

Ще взимку 1595-1596 рр. над валаськими землями панував спокій. Необхідність закупівлі провіанту для більшої частини жителів краю була фінансово підтримана господарем в очікуванні жвавої торгівлі навесні. У зв'язку з широкомасштабними військовими подіями серед місцевого населення почали збиратися групи, рішуче налаштовані об'єднатися з метою протистояти туркам і не стати легкою здобиччю для ворога [14, с.213]. 2 березня 1596 р. в Альба Юлії поширилося повідомлення одного з прибулих до міста торговців. За його словами, між турками, волохами і жителями Молдавії упродовж саме цих 15 днів велася жвава торгівля, оскільки він, вирушивши два тижні тому з Нікополя, дорогою не став свідком жодної військової сутички.

Як констатує відомий румунський дослідник А. Гонца, характеризуючи соціально-економічну ситуацію в регіоні навесні 1596 р., „Валаський край повен статусу та вдоволеного народу, ніби й не було війни” [9, с.171]. Це свідчення миру та добробуту, зафіксоване пересічним торговцем як одна з симптоматичних економічних складових, вплинуло на позитивне рішення австрійського імператорського двору щодо військової підтримки Молдавії та Валахії [5, с.125]. Але, швидше за все, дане повідомлення було лише частиною дипломатичної гри Міхая. Лист імператора Рудольфа II стосовно валаських земель фіксує: „Нехай Господь підтримує Вас на користь християнства” [3, с. 25].

Та оскільки держави-союзники, зрештою, так і не створили потужної боєздатної антиосманської коаліції, їхньої загальний наступ став безперспективною справою. Одночасно відмова від масштабних наступальних планів була важким рішенням і з психологічних причин. Отже, керманічі остаточно вирішили не відмінити наступ, а перенести його на осінь, коли турки змушені будуть розпустити більшу частину своїх військових сил. Зі свого боку, Михай Вітязул, невдоволений і стурбований загарбницькими діями московського царя, взяв курс на відхід від союзу з Московією і вступив у переговори з імператором Рудольфом II про перехід Валахії під імператорський протекторат [15, с.908].

У свою чергу Польща ве економічному плані мала вигідні зв'язки з північними країнами Європи. Вже з кінця XVI ст., коли до неї докотилася т. зв. Революція цін, визначилася форма інтеграції Польщі в європейський економічний простір, котрий перебував у процесі активного консолідування. Польське королівство експортувало ліс, деякі види технічних сільськогосподарських культур (льон, прядиво), і найголовніше – хліб. З промислових регіонів Західної Європи до Польщі у значній кількості постачалися якісні знаряддя праці, без яких фільваркове експортне виробництво у наявних на той період розмірах було би неможливе.

Означений процес відбувався по-перше внаслідок, швидкого зростання незайнятого в сільському господарстві населення; це зростання, у свою чергу, стимулювалося Великими географічними відкриттями і пов'язаними з організацією експедицій та освоєнням нових земель, витратами; по-друге, надходження з колоній, перш за все з Південної Америки, великих обсягів дорогоцінних металів, тобто прями колоніальні прибутки, тривалий час були фактичним монопольним привілеєм двору Габсбургів. Отже, існувала можливість витрачання цих прибутків на великі проекти: будівництво флотів, прокладання нових торговельних шляхів, створення численних армій і чиновницького апарату, фінансування мануфактурного виробництва, металургійних заводів та суконних фабрик, відкриття та розробка копалень. Колоніальне срібло і золото виступали в ролі своєрідного кредитора економічного ринку країн Західної та Центральної Європи.

Одночасно відбувалося спустошення (внаслідок турецької експансії) ряду регіонів, які були традиційними постачальниками сільськогосподарських продуктів і сировини: Балканського півострова, Дунайських князівств тощо. Існувала також контрабандна й посередницька сільськогосподарська торгівля Туреччини з Південною Європою.

Не дивлячись на спустошливі війни, так само, як польська, молдавська економіка XVI ст. помітно зростала найперше у сільськогосподарській галузі. Основою економіки князівства було сільське господарство, у якому переважало тваринництво. У землеробстві ключову роль відігравали городництво, садівництво і виноградарство; вирощувались ярова пшениця, ячмінь, просо, горох, сочевиця, полба, конопля і льон. У тваринництві переважало конярство і розведення дрібної рогатої худоби. В Молдавії були розвинені морське, озерне і річкове рибальство; останнє поширювалося в басейнах нижнього Дунаю, Дністра, Лозини і Сирету. Основні види риби, яку ловили, – судак, окунь, сазан, лящ, тараня, білуга і короп.

В останній третині XVI ст. доволі активно розвивалося ремесло і товарообмін між молдавськими містами, що сприяло їхньому розвитку та зростанню. Одночасно поживавилася внутрішня торгівля. Цьому сприяв товарообіг між селянами і міськими ремісниками, які купували у селян сировину для своїх виробів; готову продукцію ремісники продавали тим самим селянам або реалізовували її на території міста. Із зростанням торговельних стосунків значно розширювалися старі й виникали нові міста. З найбільших міст того часу можна виділити Ясси, Сучаву, Кілію, Аккерман.

Молдавське князівство мало вигідне стратегічне положення, і завдяки цьому через її землі проходили великі торговельні шляхи з Польщі та Німеччини до Візантії, з Угорщини і Трансильванії – до Московії, з Валахії – до Польщі та Болгарії, що не могло не позначитися на економічному розвитку князівства. У XVI ст. торговельне значення Молдавського князівства значно зросло. Молдавські господарі та купці почали укладати угоди з великими європейськими містами. Популярністю в іноземних купців

почав користуватися т. зв. молдавський торговельний шлях, що проходив по лінії Краків-Львів-Сучава-Чорне море.

На території Молдавського князівства поширилася транзитна торгівля. Зі сходу до Львова через Молдавію везли тканини і прянощі, з півдня до Північної Європи — віск та срібло. До XV ст. в містах Молдавії торгували купці з Москви, Литви, Греції, Генуї, Флоренції, Вірменії, Польщі, Валахії, інших земель та держав. У Молдавське князівство ввозилися сукно й оксамит з Кельна, литовське полотно і зброя — зі Львова, металеві вироби і тканини з — Трансільванії, сіль та мідь — з Валахії, а також різні готові ремісничі вироби з — Франції, Венеції, Угорщини. З Молдавського князівства вивозилися вівці, велика рогата худоба, коні, зерно, вино, шкіра, риба, поташ, тютюн, хутра. У XVI ст. почав переважати експорт товарів з Молдавії.

Один із тогочасних європейських мандрівників — Блез де Віженер — з даного приводу відзначав: „Молдавія посилає свою худобу не лише до Угорщини та Московії, але й до Польщі, Пруссії, Силезії, Німеччини, Італії та Туреччини” [16, с.226]. Разом з тим, необхідно підкреслити, що Молдавія не мала на кінець XVI ст. таких потужних економічних ресурсів, які б дозволяли їй утримувати належне боєздатне наймане військо західноєвропейського взірця.

Повертаючись до висвітлення воєнно-політичних подій, слід відзначити наступне: восени 1597 р. в Тирново і деяких інших болгарських містах спалахнуло антитурецьке повстання, допомогу якому обіцяли Михайл Вітязул та імператор Рудольф II. Однак успіху цей виступ не мав. Михайл дійсно форсував Дунай, але серйозної підтримки надати не зміг; Рудольф, зі свого боку, взагалі обмежився лише відмовками, не надіславши обіцяного 6-тисячного загону імперської армії. Завдяки цьому турки швидко придушили заколот, а понад 15 тис. болгар змушені були тікати у Валахію та Молдавію. Не встигла османська армія придушити стихійні повстання у Болгарії, як почалися акти непокори в інших місцях країни [16, с.226].

У 1598 р. загін козаків на чолі з ватажком Мітлою, пройшовши з боями Валахією, приєдналися до Міхая. Як відзначав М.Грушевський, „В 1599 році був якийсь морський похід, що спричинив туркам багато шкоди, ходили вони в поміч воєводі мунтянському Мігаю, який вийшов з послухності туркам, а восени 1599 року зайняв Семигород, мабуть також не без козацької участі” [5, с. 112].

Придушивши опір опозиції, польський король Сигізмунд III Ваза (1587-1632) у свою чергу 10 квітня 1598 р. спеціальним указом дозволив “врядувати” у Семигороді представникам імператора Рудольфа. Проте останній не поспішав як із наданням допомоги проти турків, чий напад загрожував країні, так і з обіцяною Сигізмунду грошовою компенсацією. Зате імператорські намісники у Трансільванії бачили в ній нове джерело доходу для імператорської скарбниці і для себе особисто, почавши „вигрібати” з краю все, що можна. 20 серпня 1598 р. Сигізмунд таємно прибув у Трансільванію і 29 березня 1599 р. передав владу кардиналу

Андрашу Баторі, який до того жив у Польщі, а потім виїхав до Московії. Зайнявши престол, Андраш негайно почав переговори з царем про перехід Трансільванії під московську зверхність. Дізнавшись про це, Міхай Вітязул за угодою з імператором Рудольфом увійшов до Трансільванії й 18 жовтня 1599 р. розбив біля містечка Шелімбора (Шеллемберке) військо Андраша; сам кардинал був убитий секеями під час втечі.

1 листопада 1599 р. Міхай зайняв Дьюлафехервар і встановив свою владу над країною як радник і намісник імператора Священної Римської імперії. На початку травня 1600 р. Міхай починає військові дії проти Молдавії, а отже, проти претендента на престол Симеона Мовіле – брата Єремії. Країна була підкорена за три тижні. 27 травня 1600 р. в Яссах (див. мал. 5) Міхай проголосив себе в офіційному документі „Господарем Валахії, Трансільванії і всієї Землі Молдавії” [14, с. 341], а з наступного місяця на офіційних документах господаря з’явилася й нова державна печатка, яка відображала акт об’єднання трьох Дунайських князівств (див. мал. 6).

Трансільванська аристократія, незадоволена правлінням Міхая, зуміла переконати імператора в тому, що Міхай має намір зрадити домовленостям з Габсбургами і на основі об’єднання Валахії, Трансільванії та Молдавії

Мал. 5. Урочистий вїзд господаря Міхая Вітязула у Ясси в 1600 р.

Мал. 6. Велика державна печатка Міхая Вітязула 1600 року, яка фіксує акт об'єднання трьох Дунайських князівств – Валахії, Трансильванії та Молдавії.

створити власну державу. Занепокоєний цим імператор наказав каському комендантові Георгію Басті усунути Міхая від влади [14, с. 344]. Спираючись на підтримку трансильванської знаті, Баста 18 вересня 1600 р. розбив під Міріслеу військо Міхая, змусивши його відступити до Фегерашу. Валаські бояри в той же час визнали своїм господарем Симеона Мовіле (1600-1601) [9, с. 125]. Коронний гетьман Ян Замоїський (1542-1605) скористався тим, що Михай з головними силами залишив Молдавію і був зайнятий в інших областях: у вересні 1600 р. на чолі значних сил Замоїський знов увійшов у Молдавію та Валахію; біля села Букова, неподалік Плоєшть, війська валаського господаря були розбиті, і Молдавія знов потрапила під владу ставленника Польщі Єремії Мовіле [6, с. 32].

Навесні 1600 р. Єремія Мовіле повідомляв королю Польщі Сигізмунду, що Михай Вітязул хоче завоювати Молдавію. Виходить, у Польщі знали про плани походу Міхая на Молдавію і про його наміри підкорити своєму впливу саму Польщу. Дійсно, у травні 1600 р. Михай почав похід з метою вигнання з Молдавії Єремії Мовіле. Таким чином він хотів зміцнити своє становище в Трансильванії.

Тож під владою господаря Міхая об'єдналися Валахія, Молдавія і Трансильванія, але це виявилось короточасним державним утворенням. Для тривалого існування у даного політичного об'єднання не було ані міцних економічних основ, ані сприятливих міжнародних можливостей, ані реальної підтримки з боку провідних європейських держав. Уже через декілька тижнів після вигнання Єремії Михай змушений був залишити Молдавію,

призначивши управляти завойованою країною групу місцевих бояр (за п'ять місяців Єремія повернув собі владу).

Як висновок: в кінці XVI ст. відбулася подія, котра і визначила долю Молдавії. Господар Валахії Михайл Вітязул (Хоробрий) спромігся тимчасово об'єднати Валахію, Молдавію та Трансильванію в одне князівство і розбити турецьких завойовників. У дещо спонтанній об'єднувчій діяльності господар Михайл спирався на політичну підтримку як Московії й українського козацтва, так і на сприяння двору австрійських Габсбургів.

Джерела та література: 1. Corfus I. Corespondență inedită asupra relațiilor între Mihai Viteazul și Polonia. – Cernăuți, 1935. – 124 p.; 2. Iorga N. Documente noi în mare parte românești relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul. – București, 1953. – Vol. III. – 457 p.; 3. Turcu C. Informații documentare cu privire la campania lui Mihai Viteazul în Moldova // Studii și articole de istorie. – București, 1957. – Vol. II. – 78 p.; 4. Винар Л. Козацька Україна. Вибрані твори. – К. – Львів – Нью-Йорк – Париж, 2003. – 677 с.; 5. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11-ти т. – К., 1905. – Т. VII. Козацькі часи до року 1625. – 628 с.; 6. Bălcescu N. Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul. – București, 1953. – 352 p.; 7. Corfus I. Mihai Viteazul și polonii. – București, 1938. – 160 p.; 8. Crăciun I. Cronicarul Szamoskozy și însemnările lui privitoare la români 1566-1608. – Cluji, 1928. – 260 p.; 9. Gonța Al. I. Campania lui Mihai Viteazul în Moldova. – 1960. – 286 p.; 10. Ionașku I. Mihai Viteazul și unitatea politică a țărilor române. – București, 1968. – 174 p.; 11. Iorga N. Istoria lui Mihai Viteazul. – București, 1968. – 420 p.; 12. Panaitescu P.P. Mihai Viteazul. – București, 1936. – 285 p.; 13. Pașcu Șt. Mihai Viteazul. Unirea și centralizarea țărilor române. – București, 1973. – 294 p.; 14. Sîrbu I. Istoria lui Mihai Vodă Viteazul Domnul Țării Românești. – București, 1976. – 565 p.; 15. Ștefănescu Șt. Michel le Brave "Restitutor Daciae". – Cluji, 1968. – 909 p.; 16. Xenopol A.D. Istoria românilor din Dacia traiană. – București, 1927. – 532 p.

УДК: 930.1 (477.75) «19»

Віктор СКРИПНИК

ОДЕСЬКЕ ТОВАРИСТВО ІСТОРІЇ ТА СТАРОЖИТНОСТЕЙ ТА ПОЧАТОК ЕТНОГРАФІЧНОГО ВИВЧЕННЯ КУЛЬТУРИ І ПОБУТУ НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто діяльність Одеського товариства історії та старожитностей в Одесі як академічного центру Південної України в середині XIX ст. На основі діяльності «Одеського товариства історії та старожитностей» показано тенденції при становленні етнографії.

Ключові слова: Товариство історії та старожитностей, Одеса, Південна Україна, етнографія, академічний центр.